

MARIUSZ DRYGIER

Wydział Teologiczny Uniwersytetu Opolskiego

<https://orcid.org/0000-0001-6228-9215>

mariusz.drygier@uni.opole.pl

Ks. Georg Hertel (1901–1945) – duszpasterz, wychowawca, ofiara wojny

Streszczenie

Ks. Georg Hertel był niemieckim duchownym, urodzonym w 1901 r. w Świdnicy. Po ukończeniu studiów teologicznych na Uniwersytecie Wrocławskim otrzymał święcenia kapłańskie, po czym został skierowany na dalsze studia z filologii romańskiej, a następnie do pracy katechetycznej we Wrocławiu, Świdnicy i Brzegu. Od 1936 r. mieszkał w Opolu. Zajmował się tam pracą katechetyczną oraz duszpasterską. Był ceniony jako oddany nauczyciel i uzdolniony kaznodzieja. W 1942 r. został kapłanem w Szpitalu św. Wojciecha, gdzie trzy lata później zginął zastrzelony przez jednego z żołnierzy wkraczającej do Opola Armii Czerwonej.

Słowa kluczowe: ks. Georg Hertel, II wojna światowa, Opole, katecheta, duszpasterz.

Abstract

Fr Georg Hertel (1901–1945) – a Pastor, Educator, War Victim

Fr Georg Hertel was a German clergyman, born in 1901 in Świdnica. After completing his theological studies at the University of Wrocław, he was ordained a priest, after which he was directed to further studies in Roman philology and then to catechetical work in Wrocław, Świdnica and Brzeg. From 1936, Fr Hertel lived in Opole. There he was engaged in catechetical and pastoral work. He was valued as a dedicated teacher and a gifted preacher. During the Second World War, in 1942, he was appointed chaplain at St Adalbert's Hospital, where he was killed three years later by one of the soldiers of the Red Army entering Opole.

Keywords: Fr Georg Hertel, Second World War, Opole, catechist, chaplain, Second World War martyrdom.

II wojna światowa aż do dnia swojego zakończenia niosła cierpienie, śmierć i zniszczenie. Wywołany przez nazistowskie Niemcy światowy konflikt kosztował życie miliony ludzi na wszystkich niemal kontynentach i po wszystkich stronach polityczno-militarnego sporu. Na ostatnim etapie wojenna pożoga dotknęła również niemieckich obywateli, m.in. zamieszkujących zajmowane wówczas przez Ar-

mię Czerwoną wschodnie kresy III Rzeszy, które w wyniku międzynarodowych porozumień od 1945 r. miały przypaść Polsce. W styczniu 1945 r. radzieckie wojska wtargnęły na Opolszczyznę i do samego miasta Opola, wywołując trudną do wyobrażenia hekatombę nienawiści i przemocy. Wśród ogromnej liczby ofiar znalazł się katolicki kapłan Georg Hertel.

W sposób naukowy postacią kapłana interesował się dotąd przede wszystkim ks. prof. Andrzej Hanich. Koncentrował się jednak przy tym jedynie na okolicznościach jego tragicznej śmierci. Wspominał o nim w artykule z 1995 r. zatytułowanym *Tragedia księży katolickich na Śląsku Opolskim po wkroczeniu Armii Czerwonej w 1945 r.*¹ oraz w opublikowanych w 2009 r. monografiach: *Dekanaty i parafie Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1946*² i *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego w latach II wojny światowej*³. Poza tym biogram ks. Hertla znajduje się w drugim tomie *Leksykonu duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*, zredagowanego przez ks. prof. Jerzego Myszora w 2003 r.⁴ Niniejsze opracowanie stanowi uzupełnienie dotąd opublikowanych treści o wspomnienia szkolnych uczniów i innych świadków jego życia, szczególnie jeśli chodzi o okoliczności jego śmierci, m.in. księży diecezji opolskiej: Wolfganga Globischa⁵ i Huberta Kowola⁶.

1. Curriculum vitae

Ks. Georg Hertel urodził się 23 października 1901 r. w Świdnicy. Na podstawie zapisu w księdze chrztów wiadomo, że jego rodzicami byli Maksymilian Hertel i Jadwiga z domu Stiller. Chłopiec został ochrzczony w świdnickim

¹ Andrzej Hanich. 1995. „Tragedia księży katolickich na Śląsku Opolskim po wkroczeniu Armii Czerwonej w 1945 r.”. *Śląsk Opolski. Społeczeństwo, Gospodarka, Kultura* 16 (1): 21–23.

² Andrzej Hanich. 2009. *Dekanaty i parafie Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1946*. Opole: Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu.

³ Andrzej Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego w latach II wojny światowej*. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża.

⁴ Jerzy Myszor. 2003. Hertel Georg. W *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*. T. 2. Red. Jerzy Myszor, 87. Warszawa: Wydawnictwo Księża Werbistów „Verbinum”.

⁵ Wolfgang Globisch – ur. 23 stycznia 1933 r. w Opolu, tamże wyświęcony na kapłana 17 czerwca 1956 r., zmarł 31 grudnia 2023 r. Zob. Joachim Kobienia. Red. 2018. *Schematyzm diecezji opolskiej 2018*. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 146; Ks. Wolfgang Globisch (6.11.2014) <https://www.diecezja.opole.pl/index.php/parafie-i-kaplani/kaplani-zmarli>.

⁶ Hubert Kowol – ur. 11 listopada 1929 r. w Suchym Borze, wyświęcony na kapłana 20 czerwca 1954 r. w Opolu, zmarł 10 grudnia 2022 r. w Opolu. Zob. Jan Pyka. 2023. *Schematyzm diecezji opolskiej 2023*. T. 2: *Duchowieństwo*. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 193.

kościół pw. świętych Stanisława i Wacława 13 listopada 1901 r.⁷ W rodzinnej Świdnicy spędził dzieciństwo, gdzie ukończył szkołę podstawową. Dalszą naukę realizował w gimnazjum (*Stadt Realgymnasium*) w Dzierżoniowie, ukończywszy je 10 marca 1921 r. z wynikiem dobrym, także z języka greckiego – choć w tym przypadku była konieczność zdawania egzaminu poprawkowego. Hebrajskiego nie uczył się wcale. Uzyskawszy zatem pozytywny wynik, 3 maja 1922 r. aplikował na Wydział Teologiczny Uniwersytetu Wrocławskiego, gdzie podjął przygotowania do wstąpienia do stanu duchownego⁸. Niestety jego studencki indeks się nie zachował.

Dzień 30 stycznia 1927 r., w którym G. Hertel przyjął święcenia kapłańskie, stanowił początek nowego etapu życia. Jako że po I wojnie światowej brakowało duszpasterzy młodzieży, neoprezbiter, na prośbę przełożonych, został skierowany na dodatkowe studia pedagogiczno-psychologiczne, a także na romanistykę⁹. 31 października 1928 r. został wyznaczony do pracy katechetycznej w Zespole Szkół Wyższych Sióstr Urszulanek we Wrocławiu-Karłowicach. Nauka religii stała się odtąd jego stałym zadaniem. Także po zakończeniu studiów, gdy powrócił do Świdnicy, współpracował z urszulankami w prowadzonych przez nich szkołach, gdzie piastował stanowisko prefekta. Doświadczenie i kompetencje pozwoliły mu objąć w 1935 r. obowiązki nauczyciela i wychowawcy w państwowym gimnazjum w Brzegu¹⁰.

2. Działalność duszpastersko-katechetyczna w Opolu

Od 1936 r. ks. G. Hertel mieszkał w Opolu, zajmując kwatery w kamienicy przy ul. Grunwaldzkiej 16. Mimo iż był duszpasterzem przy kuracji Matki Bożej Bolesnej i św. Wojciecha¹¹, niekiedy odprawiał Msze św. w kościele świętych

⁷ Wojciech Dobrowolski. 2008. „Studienrat und Seelsorger. Georg Hertel zum Gedächtnis”. *Schlesisches Wochenblatt. Gazeta Niemców w Rzeczypospolitej Polski* 14 (16): 10; Johannes Kaps. 1988. *Vom Sterben schlesischer Priester 1945–1946. Ein Ausschnitt aus der schlesischen Passion. Zweite erweiterte Auflage von Emil Brzoska*. Köln: Wienand Verlag, 55; Myszor. 2003. Hertel Georg, 87; Wolfgang Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik ks. Georg Hertel, świadek wiary i miłości*. Opole: Fundacja Nauki i Kultury na Śląsku Silesia, 15.

⁸ Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego. Sygn. TK 84. *Facultas Theol. Cathol.* 1906–1926/7, 234–235; Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 15.

⁹ Dobrowolski. 2008. „Studienrat und Seelsorger. Georg Hertel zum Gedächtnis”, 10; Myszor. 2003. Hertel Georg, 87; Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 16.

¹⁰ Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 16.

¹¹ 1938. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1938*. Breslau: Kanzlei der Erzbischöflichen Kurie, 90.

Apostołów Piotra i Pawła lub w kaplicy Sióstr Szkolnych *de Notre Dame*. Szybko zasłynął jako gorliwy duszpasterz i wytrawny kaznodzieja, co przyniosło mu dobrą sławę w okolicy. Chętnie i często zapraszano go do opolskich kościołów do wygłaszania kazań¹². Niektórzy opolanie rezygnowali z udziału w niedzielnej Mszy w swoim kościele parafialnym, aby udać się na celebrację ks. Hertla i wysłuchać jego kazania. Świadkom utkwilo w pamięci zwłaszcza kazanie wygłoszone w 1944 r. w czasie Pasterki, w którym, rozważając motyw ucieczki Świętej Rodziny, proroczo przewidział zbliżającą się konieczność ewakuacji mieszkańców Opola¹³.

Poza liturgią ks. G. Hertel rozwijał także swoje talenty pedagogiczne. Nauczał w dwóch szkołach: od 12 listopada 1936 r. w Wyższej Szkole Średniej dla dziewcząt (*Annaberg Oberschule* – obecnie gmach przy ul. Władysława Reymonta) i Wyższej Szkole Średniej dla chłopców (*Helmuth von Moltke Oberrealschule* – obecnie przy ul. Karola Miarki)¹⁴. Uczniowie wspominali go jako nauczyciela z charyzmą, poważanego i lubianego, a jego lekcje, w czasie których próbował przekazywać chrześcijańskie wartości, były prowadzone w sposób ciekawy¹⁵. Jeden z jego uczniów – ks. Hubert Kowol – wspominał go tak:

Prowadził naukę religii, można nawet powiedzieć, że były to wykłady, ale zawsze na poziomie dla nas zrozumiałym. Był dla nas autorytetem i przyjacielem¹⁶.

Dla wychowanków był człowiekiem na tyle serdecznym i życzliwym, że niektórzy z nich po czasie życzyli sobie, by to on błogosławił ich związki małżeńskie¹⁷.

¹² Dobrowolski. 2008. „Studienrat und Seelsorger. Georg Hertel zum Gedächtnis”, 10; Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego w latach II wojny światowej*, 47; Hanich. 1995. „Tragedia księży katolickich na Śląsku Opolskim”, 21; Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 17.

¹³ Dobrowolski. 2008. „Studienrat und Seelsorger. Georg Hertel zum Gedächtnis”, 10; Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 26, 28, 31.

¹⁴ Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego*, 48; Myszor. 2003. Hertel Georg, 87; Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 18; 1938. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1938*, 29.

¹⁵ Dobrowolski. 2008. „Studienrat und Seelsorger. Georg Hertel zum Gedächtnis”, 10; Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego*, 48; Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 26.

¹⁶ Hubert Kowol. 2012. *Pod okiem Opatrzności Bożej. Dzieje pokoleń w latach 1938–2000. Opowieść pastoralna*. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża, 27. Por. Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 28.

¹⁷ Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 29.

Praca katechety była wyjątkowo trudnym wyzwaniem ze względu na szerzącą się w III Rzeszy ideologię nazistowską. Zawsze jednak starał się pamiętać o swojej pierwszorzędnej misji nauczyciela wiary. Jedną z jego uczennic wspominała po latach, że poruszał zagadnienia religijne i kształtował chrześcijański światopogląd wychowanków nawet w ramach prowadzonych przez siebie zajęć z języka francuskiego. Jeszcze w 1943 r. odprawiał w małym kościółku pw. św. Aleksego Msze szkolne dla maturzystów, w ramach których omawiał prawdy wiary. Specjalne spotkania, tzw. godziny biblijne, organizował w jednej z sal klasztoru Sióstr Szkolnych *de Notre Dame*¹⁸.

Po wybuchu II wojny światowej, z powodu zaciągnięcia wielu kapłanów do Wehrmachtu jako kapelanów wojskowych, zaczął wkrótce doskwierać niedostatek duszpasterzy. Z tej też przyczyny w 1942 r. ks. Hertel został przydzielony jako kapelan do szpitala chirurgicznego *St. Adalbert Hospital*, stanowiącego własność kościelnej Fundacji Świętego Wojciecha. Do jego obowiązków należało celebrowanie Mszy św., udzielanie chorym sakramentów oraz niesienie im pociechy. Mimo kumulacji zajęć szkolno-szpitalnych oraz częstych nocnych wezwań z posługą do umierających – jak zaświadczyła o tym plebanijna gospodyni Maria Heim – nie dało się słyszeć jego skarg czy narzekań¹⁹.

3. Męczeństwo

Najbardziej dramatyczne wydarzenia w życiu duchownego rozegrały się w styczniu 1945 r., gdy Armia Czerwona dotarła do Opola:

Walki o wyzwolenie Śląska Opolskiego trwały ponad trzy miesiące, od stycznia do marca 1945 r. Na Śląsk Opolski wkroczyły wojska sowieckie, a konkretnie oddziały 1. Frontu Ukraińskiego pod dowództwem marszałka Związku Radzieckiego Iwana Koniewa. Wojska te, którym dowództwo zezwoliło na wszystko po przekroczeniu granicy przedwojennej Rzeszy Niemieckiej, odznaczały się wyjątkowym okrucieństwem wobec ludności cywilnej²⁰.

¹⁸ Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 28–31.

¹⁹ Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego*, 47; Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 20.

²⁰ Hanich. 1995. „Tragedia księży katolickich na Śląsku Opolskim”, 21.

Wielu opolan, nie bacząc na około 20-stopniowy mróz, próbowało ratować się ucieczką pieszo lub korzystając z przepełnionych pociągów. Ewakuacji poddano także pacjentów szpitala. Jednak najbardziej chorzy i niezdolni do transportu musieli pozostać na miejscu. Wraz z nimi do opieki pozostało 7 pielęgniarek-zakonnic ze Zgromadzenia Sióstr Pielęgniarek wg III Reguły św. Franciszka. Pomimo nalegań, by ks. kapelan Hertel przeniósł się na drugą, bezpieczniejszą stronę Odry, on, kierując się chrześcijańską miłością bliźniego, postanowił pozostać na miejscu wraz z chorymi i personelem²¹.

Uciekające bez walki wojsko niemieckie ułatwiło ofensywę Sowietów, którzy rychło, bo już 23 stycznia 1945 r. zdobyli Opole. Groza narastała wraz z napływającymi wciąż doniesieniami o okrucieństwie radzieckich żołnierzy, zwłaszcza w odniesieniu do kobiet. Czerwonoarmiści pierwotnie w obawie przez zakaźnymi chorobami omijali szpital, ale nie trwało to długo. 24 stycznia ks. Hertel, przezuwając grożące ze strony „wyzwolicielei” niebezpieczeństwo i zbliżający się kres własnego życia, po porannej Mszy św. rozdał siostram zakonnym i swojej gospodyni M. Heim wszystkie znajdujące się w tabernakulum konsekrowane hostie dla ustrzeżenia ich przed profanacją. Wieczorem tego samego dnia do lecznicy wkroczyło dwóch Rosjan. Jeden z nich zapytał obecnego Serba lub Ukraińca, czy w budynku są Niemcy. W tym momencie w obecności gospodyni Rosjanin podszedł do ks. Hertla i zabił go, oddając strzał w skroń. Ksiądz, nie wydawszy z siebie dźwięku, padł martwy²². Podobnie okoliczności śmierci przedstawia Wojciech Dobrowolski, który powołując się na informacje uzyskane od Petera Kalischka, ucznia ks. G. Hertla, tak opisuje okoliczności śmierci kapłana:

Wieczorem 24 stycznia 1945 r. żołnierze sowieccy, szukając Niemców w szpitalu, zastrzelili kapłana bez powodu. Kula trafiła go w skroń²³.

Więcej szczegółów tragicznego zajścia opisał ks. W. Globisch. Na podstawie relacji ks. Franciszka Spilli²⁴ twierdził on, że śmierć kapłana wynikała z jego chę-

²¹ Dobrowolski. 2008. „Studienrat und Seelsorger. Georg Hertel zum Gedächtnis”, 10; Hanich. 2009. *Dekanaty i parafie Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego*, 296; Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego*, 48; Kaps. 1988. *Vom Sterben schlesischer Priester 1945–1946*, 55; Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 8.

²² Kaps. 1988. *Vom Sterben schlesischer Priester 1945–1946*, 55; Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 9.

²³ Dobrowolski. 2008. „Studienrat und Seelsorger. Georg Hertel zum Gedächtnis”, 10; Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego*, 48.

²⁴ Franciszek Spilla – ur. 6 stycznia 1914 r. w Starym Koźlu, wyświęcony na kapłana 7 sierpnia 1938 r. we Wrocławiu, w latach 1941–1945 wikariusz w parafii Matki Bożej Bolesnej i św. Wojcie-

ci uratowania bezbronnej kobiety, co potwierdził także A. Hanich: „Jedną kulą zastrzelono oboje”²⁵. W chwili śmierci ks. G. Hertel miał 44 lata.

„Dopiero po 10 dniach udało się (...) znaleźć trumnę w składzie przy ul. św. Wojciecha”²⁶. Po przeniesieniu jej do kościoła „na górcę” w Opolu, w towarzystwie kilku kapłanów i wiernych, ks. proboszcz Antoni Jendrzejczyk²⁷ odprawił Mszę żałobną. Jako że z powodu walk dostęp do głównych cmentarzy miasta był niemożliwy, jego ciało pogrzebano 3 lutego 1945 r. na małej nekropolii tuż przy świątyni²⁸.

4. Upamiętnienie

Ponad 50 lat upłynęło, zanim wspomnienie o ks. G. Hertlu odżyło. Stało się to dzięki ks. Globischowi, piastującemu wtedy stanowisko dyrektora polsko-niemieckiej biblioteki *Caritas* w Opolu. Do niej w latach 90. XX w. trafiła książka ks. Johanna Kapsa *Vom Sterben schlesischer Priester 1945–1946. Ein Ausschnitt aus der schlesischen Passion*. Znalazłszy w niej adnotację o śmierci swojego nauczyciela, dyrektor biblioteki poinformował ówczesnego proboszcza parafii mariackiej, ks. dr. Edwarda Kucharza²⁹, o historii człowieka, którego grób znajduje się w cieniu kościoła parafialnego. Zainteresowany rządca parafii pozyskał od ks. Globischa bardziej szczegółowe informacje, a następnie odnowił nagrobek, fundując drewniany, rzeźbiony krzyż zamiast dotychczasowego kamiennego. Po latach

cha w Opolu, zmarł 7 października 1997 r. w Dębskiej Kuźni. Zob. 1938. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1938*, 191; Gerard Strzeduła. 1993. *Rocznik diecezji opolskiej 1993 (skrótowo)*. Opole: Kuria Diecezjalna w Opolu, 99; Ks. *Franciszek Spilla* (6.11.2024) <https://www.diecezja.opole.pl/index.php/parafie-i-kaplani/kaplani-zmarli>.

²⁵ Hanich. 1995. „Tragedia księży katolickich na Śląsku Opolskim”, 22; Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego*, 48; Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 9.

²⁶ Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 10.

²⁷ Antoni Jendrzejczyk – urodzony 20 października 1899 r. w Koszęcinie, wyświęcony na kapłana 15 marca 1925 r. we Wrocławiu, od 1929 r. kuratus, a od 1940 r. proboszcz parafii Matki Bożej Bolesnej i św. Wojciecha w Opolu. Został wypędzony z Opola w 1945 r. Zmarł 29 czerwca 1954 r. w Niemczech. Zob. Hanich. 2009. *Dekanaty i parafie Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego*, 288.

²⁸ Dobrowolski. 2008. „Studienrat und Seelsorger. Georg Hertel zum Gedächtnis”, 10; Hanich. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego*, 48; Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 10–12.

²⁹ Edward Kucharz – ur. 12 stycznia 1931 r. w Stanisławowie, wyświęcony na kapłana 17 czerwca 1956 r. w Opolu, w latach 1976–2006 proboszcz parafii Matki Bożej Bolesnej i św. Wojciecha w Opolu, zmarł 24 marca 2006 r. w Opolu. Zob. Joachim Kobienia, Jan Pyka. 2006. *Rocznik diecezji opolskiej 2006*. Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża, 241; Dr Edward Kucharz (6.11.2024). <https://www.diecezja.opole.pl/index.php/parafie-i-kaplani/kaplani-zmarli>.

i to upamiętnienie uległo zniszczeniu. Jego uczeń, P. Kalischek, nawiedzając grób w czerwcu 2007 r., zobaczył, że: „Drewniany krzyż był niemal złamany, farba odchodziła, a szyld z jego nazwiskiem był ledwie widoczny”³⁰. Stąd w 2008 r., dzięki staraniom poinformowanego o opłakanym stanie nagrobka ks. Globischa, wystawiono nowy, tym razem już granitowy pomnik z krzyżem, pod którym pozostawiono napis: „Ks. Georgius Hertel, *Studienrat*, duszpasterz młodzieży i opolskich szpitali, lat 41, śmierć męczeńska † 24 stycznia 1945 r.”

Na płycie nagrobnej wyryto fragment z Ewangelii wg św. Jana: „Nikt nie ma większej miłości, gdy życie oddaje za przyjaciół (J 15,13)”.

Cytat ozdobiono krzyżem jako symbolem ofiary Chrystusa oraz mniejszym krzyżem i palmą, oznaczającymi męczeństwo³¹. Trzeba zauważyć, że napis na pomniku zawiera błąd, gdyż ks. G. Hertel żył nie 41, ale 44 lata.

*

Ks. W. Globisch, promotor pamięci o zamordowanym kapelanie szpitala, starał się szerzyć sławę swojego dawnego katechety jako opolskiego męczennika z czasów ostatniej wojny, który – na wzór Jezusa Chrystusa – „oddał życie za przyjaciół” (J 15,13). Pojawiła się nawet idea wszczęcia procesu beatyfikacyjnego oraz zamiar zorganizowania dorocznych obchodów ku czci duchownych pomordowanych przez Armię Czerwoną w 1945 r.³² Wydaje się jednak, że śmierć ks. Globischa w 2023 r. zahamowała te plany.

*

Bibliografia

Archiwum Uniwersytetu Wrocławskiego
Sygn. TK 84. Facultas Theol. Cathol. 1906–1926/7.

1938. *Handbuch des Erzbistums Breslau für das Jahr 1938*. Breslau: Kanzlei der Erzbischöflichen Kurie.

³⁰ Dobrowolski. 2008. „Studienrat und Seelsorger. Georg Hertel zum Gedächtnis”, 10.

³¹ Globisch. Red. 2018. *Opolski męczennik*, 22–24.

³² Andrzej Kerner. 2019. „Przeczuł swoją śmierć”. *Gość Niedzielny* 96 (4): IV (Gość Opolski); Krzysztof Ogiolda. 2018. To jest nowy grób męczennika Georga Hertela. Ufundował ks. Wolfgang Globisch (9.11.2024). <https://nto.pl/to-jest-nowy-grob-meczennika-georga-hertela-ufundowal-ks-wolfgang-globisch/ar/13178868>.

- Dobrowolski Wojciech. 2008. „Studienrat und Seelsorger. Georg Hertel zum Gedächtnis”. *Schlesisches Wochenblatt. Gazeta Niemców w Rzeczypospolitej Polski* 14 (16): 10.
- Globisch Wolfgang. Red. 2018. *Opolski męczennik ks. Georg Hertel, świadek wiary i miłości*. Opole: Fundacja Nauki i Kultury na Śląsku Silesia.
- Hanich Andrzej. 1995. „Tragedia księży katolickich na Śląsku Opolskim po wkroczeniu Armii Czerwonej w 1945 r.”. *Śląsk Opolski. Społeczeństwo, Gospodarka, Kultura* 16 (1): 21–23.
- Hanich Andrzej. 2009. *Dekanaty i parafie Administracji Apostolskiej Śląska Opolskiego w latach 1945–1946*. Opole: Państwowy Instytut Naukowy – Instytut Śląski w Opolu.
- Hanich Andrzej. 2009. *Martyrologium duchowieństwa Śląska Opolskiego w latach II wojny światowej*. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża.
- Kaps Johannes. 1988. *Vom Sterben schlesischer Priester 1945–1946. Ein Ausschnitt aus der schlesischen Passion. Zweite erweiterte Auflage von Emil Brzoska*. Köln: Wienand Verlag.
- Kerner Andrzej. 2019. „Przeczul swoją śmierć”. *Gość Niedzielny* 96 (4): IV (Gość Opolski).
- Kobienia Joachim. Red. 2018. *Schematyzm diecezji opolskiej 2018*. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża.
- Kobienia Joachim, Pyka Jan. 2006. *Rocznik diecezji opolskiej 2006*. Opole: Wydawnictwo Świętego Krzyża.
- Kowol Hubert. 2012. *Pod okiem Opatrzności Bożej. Dzieje pokoleń w latach 1938–2000. Opowieść pastoralna*. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża.
- Myszor Jerzy. 2003. Hertel Georg. W *Leksykon duchowieństwa represjonowanego w PRL w latach 1945–1989*. T. 2. Red. Jerzy Myszor, 87. Warszawa: Wydawnictwo Księży Werbistów „Verbinum”.
- Ogiolda Krzysztof. 2018. To jest nowy grób męczennika Georga Hertela. Ufundował ks. Wolfgang Globisch (9.11.2024). <https://nto.pl/to-jest-nowy-grob-meczennika-georga-hertela-ufundowal-ks-wolfgang-globisch/ar/13178868>.
- Pyka Jan. 2023. *Schematyzm diecezji opolskiej 2023*. T. 2: *Duchowieństwo*. Opole: Wydawnictwo i Drukarnia Świętego Krzyża.
- Strzeduła Gerard. 1993. *Rocznik diecezji opolskiej 1993 (skrócony)*. Opole: Kuria Diecezjalna w Opolu.

